

Bara Katalin—Csutak Judit—Sándor Dénes

Tanterv—reform—alternativitás

Gyakorló tanárokként igyekeztünk megérteni a helyzetet, amelyet a kilencvenes évek teremtettek az oktatásban, a magyartanításban. Ez egyszerre két nézőpont fenntartását igényelte: a napi tanítási gyakorlat tapasztalatait próbáltuk értelmezni, általánosítani irodalomelméleti, pedagógiai szempontból, tágabb összefüggésekbe helyezni.

Az alábbiakban olyan problémákat jelzünk, amelyek megítélésünk szerint a magyartanítást és a tantervkészítést is meghatározzák.

Ha a tanár nem passzív tananyagleadónak fogja fel szerepét, hanem ténylegesen érdekelt a munkájában — hogyan alakulnak a diákok szellemi viszonyulásai, milyen személyekké válnak —, akkor óhatatlanul szembesül azzal, hogy a tanítás felvetette kérdésekre önmagukban, a gyakorlat szintjén nem lehet érvényes válaszokat adni. Például ha tapasztalja, hogy a diákok alig vagy keveset olvasnak, nehezen mondanak történetet, vagy egyáltalán képtelenek rá, évről évre romlik a helyesírásuk stb., hiába igyekszik módszerváltással segíteni a helyzetet. Ez tüneti kezelésnek bizonyul, és ha a tanár nem nyugszik bele a kudarcokba, arra kényszerül, hogy más szinten keresse a kudarcok magyarázatát. Eljuthat — el kell jutnia — ahhoz a felismeréshez, hogy az előbb felsorolt jelenségek összefüggenek az éppen zajló civilizációváltással, amely nem csupán értékátrendeződést jelent, hanem a kultúra területeinek megváltozását, a kulturális attitűdök átalakulását is. A beszédalkalmak és az írásalkalmak megváltozása magának a beszédnek, az írásnak a kultúráját változtatja folyamatosan. Az elektronikus eszközök térhódítása az olvasás, a könyv szerepét minősíti át. Ezek a változások nemcsak az információszerzés és a kommunikáció fizikai feltételeit érintik, hanem — úgy tűnik — a gondolkodásnak, a világértésnek, világteremtésnek a legbelsőbb összefüggéseit is. A térbeli látás, a térbeli összefüggések szerinti megértés fokozatosan háttérbe szorítja az időbeliségben való gondolkodást, s ez a szubjektum önmagáról alkotott képét is jellemzi. (Ezzel is összefügghetnek a történetmondás nehézségei, és ha ez így van, akkor nem egyszerűen az a probléma, hogy szegényes a diák szókinccse.) Mindezek — és az itt nem jelzett s valószínűleg egy későbbi nézőpontból világosabban értelmezhető jelenségek — először a diákok körében érzékelhetőek, mégpedig évfolyamról évfolyamra erőteljesebben. Ha az iskola mint intézmény és a tanár mindezt kiküszöbölendő és kiküszöbölhető rosszként fogja fel, és nem a tanítást, tanulást meghatározó feltételként, ha elítélő és értékkijelentő magatartást gyakorol, mint ami/aki egy vitathatatlan értékrend birtokában van, akkor egyre nagyobb lesz a távolság a ténylegesen zajló folyamat és a deklarált nevelési eszmény között. Így a diák—tanár és diák—iskola közötti kölcsönös értetlenség miatt alakul ki az álbeszéd gyakorlata, amely az irodalomról szólva például olyan „objektív” ismeretek átadását és felmondását jelenti, amelyek helyettesítik magát az olvasást, az egyéni olvasói tapasztalat megfogalmazásának a képességét. Mindebben az a szemlélet működik, amely szerint az irodalom a felépítmény részeként az alap/valóság ábrázolására, bírálatára hivatott. Most már a hivatalos ideológiai kényszer megszűntével az álbeszéd csapdájának logikája érvényesül.

A román tanügyi reform megkésve, központilag vezényelve, adminisztratív úton indult el, tapasztalatunk viszont a kilencvenes évek elejétől az, hogy kikertülhetetlen a reform, és hogy a folyamat maga — ha akadályozva és ellentmondásosan is — beindult. Nyilvánvaló, hogy elvben sem lehetséges valamilyen „végleges” megoldás, egy új szerkezet, amely helyettesítené a régit. A reform pontosan a kiváltó okok természetéből adódóan folyamatjellegű, ezért ha becélózhatóak is, nem láthatók előre egészen pontosan a következményei. Természetesen bizonyos közös keret nélkül az oktatás kaotikussá válna. A szótértés és az iskolák, az egyes programok közötti átjárhatóság lehetőségét szolgálja a kerettanterv, amennyiben körvonalazza a tanítás tartalmának és követelményrendszerének közös tartományát.

A reform új helyzetet teremtett a tanár számára is: ahelyett, hogy előírások végrehajtójaként dolgozna, az eddiginél nagyobb szabadsággal, önállósággal kell megoldásokat keresnie a felismert problémákra. Az alternativitás így nem jelent sem felelőtlen rögtönzést, sem pedig kész megoldások kényelmes átvételét, hanem a felkínált változatok tudatos alkalmazását az adott helyzetben. Ezért nélkülözhetetlenek a helyi tantervek.

Javaslat az érettségi követelményrendszerre és a törzsanyagra

1. Képességek

- a) A szövegolvasás képessége
  - a szövegre mint nyelvi alkotásra való figyelés képessége
  - kódismeret és alkalmazása, a szövegszerveződés felismerése, a nézőpontok, a viszonyrendszerek, az értekszerkezet megragadásának képessége
- b) Az értelmezés képessége
  - a kérdésés, a szöveggel való viszony megteremtésének képessége
  - az értelmezési szempontok megfogalmazása
  - fogalmak, ismeretek működtetése, összefüggések teremtése
- c) Az értékelés és véleményalkotás képessége
  - a művészi érték megragadása és tudatosítása
- d) A történeti látásmód képessége
  - az irodalmi folyamatok és más kulturális (pl. művészettörténeti, eszmetörténeti, politikátörténeti), illetve történelmi folyamatok közötti kapcsolódások és eltérések érzékelése
  - a művészi érték történetiségének tudatosítása
- e) A szövegalkotás képessége
  - világos, árnyalt fogalmazás szóban és írásban
  - szövegkohérenca, összefüggő gondolatmenet, szövegtagolás
  - értekező, publicisztikai és hivatalos szöveg alkotásának képessége

2. Ismeretek

- a) Szövegismeret
  - a törzsanyagban megjelenő irodalmi szövegek elolvasása
  - néhány alapvető értekező mű (tanulmány, esszé) ismerete is ajánlott
  - a törzsanyagban megjelölt versek, próza- és drámarészletek könyv nélküli tudása
- b) Irodalomelméleti alapismeretek (írók, intézmények, irodalmi élet)
- c) Történelmi, kultúrtörténeti, nyelvtörténeti alapismeretek
- d) Fogalmak
  - poétikai alapfogalmak
    - műfajelméleti fogalmak:
      - epika és epikus műfajok: mítosz, monda, hősenek, mese, eposz, legenda, ballada, novella, regény

- líra és lírai műfajok: siratóénekek, regősénekek, dal, ima, himnusz, rapszódia, elégia, episztola, epigramma, szatíra, leíró költemény
  - dráma és drámai műfajok: tragédia, komédia, színmű, drámai költemény
  - értekező és publicisztikai műfajok: példázat, prédikáció, tanulmány, esszé, röpirat, újságcikk
  - narratológiai fogalmak: történet, történetmondás, elbeszélő, szereplő, tér, idő, nézőpont, beszédhelyzet
  - stilisztikai, retorikai, verstani fogalmak
    - vers és próza fogalma
    - képek, szóképek
    - retorikai alakzatok és eljárások
    - versendszerek
    - versformák
    - rímfajták
  - esztétikai minőségek
    - fenséges, alantas, tragikus, elégikus, idilli, komikus, szatirikus, humoros, groteszk, tragikomikus
  - világkép és irányzat fogalma
- Megjegyzés:* Javasoljuk, hogy a fogalmak kialakításában világirodalmi alapműveket is vegyenek figyelembe.

3.3. Törzsanyag

Memoriter

Halotti Beszéd és Könyörgés

— idézetek

Ómagyar Mária-siralom

— idézetek

Margit-legenda

-részletek

Janus Pannonius

Pannónia dicsérete
Egy dunántúli mandulafáról

Balassi Bálint

Egy katonaeének
Adj már csendességet
Ó, nagy kerek kék ég

— egy vers

Zrínyi Miklós

Szigeti veszedelem

Mikes Kelemen

Törökországi levelek
2 levél részletes feldolgozása

Bessenyei György

Magyarság

Kármán József

Fanni hagyományai

Csokonai Vitéz Mihály

Az este
Tartózkodó kérelem
A Reményhez

— megtanulandó

Berzsenyi Dániel

A közelítő tél
A magyarokhoz II.
(Romlásnak indult...)
Levéltöröredék barátnémhoz

— egy vers

Kazinczy Ferenc

Kölcsey Ferenc

Fogságom naplója (részletek)
Hymnus
Vanitatum vanitas

— megtanulandó

Katona József

Bánk bán

— 10 sornyi szöveg

Vörösmarty Mihály

Csongor és Tünde
Szózat
A Guttenberg-albumba

— 20 sornyi szöveg

— 2 vers

	Gondolatok a könyvtárban Előszó A vén cigány	
Petőfi Sándor	A helység kalapácsa Az apostol A puszta télen Szeptember végén Egy gondolat bánt engemet és még 4 vers	— 2 vers
Arany János	Toldi Toldi estéje Ágnes asszony V. László és még egy ballada Letésem a lantot Epilógus vagy Mindvégig	— 1 ballada — 1 lírai vers
Kemény Zsigmond	egy történelmi regény	
Madách Imre	Az ember tragédiája	— 20 sornyi szöveg
Jókai Mór	Az arany ember és még egy választott regény	
Vajda János	Húsz év múlva	— megtanulandó
Mikszáth Kálmán	két novella A tót atyafiak, A jó palócok kötetekből egy kisregény: Szent Péter esernyője vagy Beszterce ostroma	
Ady Endre	A magyar Ugaron Lédával a bálban Kocsiút az éjszakában A Sion-hegy alatt Az eltévedt lovas és még 3 vers	— 2 vers
Krúdy Gyula	két Szindbád-novella	
Móricz Zsigmond	két novella (pl. Tragédia, Barbárok) egy regény (Sárarany, Tündérkert)	
Babits Mihály	A lírikus epilógja Csak posta voltái Cigány a siralomházban és még két vers Jónás könyve	— 1 vers — 10 sornyi szöveg
Juhász Gyula	Milyen volt...	— megtanulandó
Tóth Árpád	Körúti hajnal	
Áprily Lajos	Az irisórai szarvas Március	
Kosztolányi Dezső	Pacsirta vagy Aranysárkány 2 novella	

	Hajnali részegség	
József Attila	Tiszta szívvel Medáliák I. Téli éjszaka Óda Eszmélet Talán eltűnök Karóval jöttél Tudod, hogy nincs bocsánat és még 3 vers	1 választható — 2 vers
Szabó Lőrinc	Semmiért egészen Az Egy álmai	— 1 vers
Radnóti Miklós	Hetedik ekloga és még egy vers	
Dsida Jenő	Nagycsütörtök Hulló hajszálak elégijája és még 2 vers	— 1 vers
Kuncz Aladár	Fekete kolostor (részletek)	
Illyés Gyula	Puszták népe	
Németh László	Iszony	
Tamási Áron	Ábel a rengetegben 2 novella	
Ottlik Géza	Iskola a határon	
Örkény István	Tóték 2 egyperces novella	
Weöres Sándor Nagy László Pilisinszky János	választható a szerzőtől 2 vers	— 1 vers
Szilágyi Domokos	2 vers	— 1 vers
Sütő András Székely János	választható a szerzőtől 1 dráma	

Tantervjavaslat a IX. osztály számára magyar irodalomból

- I. 1. A tantervjavaslat szerkezete
- I. 2. A tantervjavaslat általános jellemzése
- I. 3. A magyar irodalom tanulmányozásának általános követelményei, alapelvei
- II. Fejlesztési követelmények és tanulási tevékenységek a IX. o. számára

III. Tanulási tartalmak

I.2. A tantervjavaslat általános jellemzése

E tantervjavaslatot többéves munka, gondolkodás előzte meg, amellyel a NYIT Társulaton belül igyekeztünk számot vetni a hazai magyartanítás helyzetével és alternatívákat kidolgozni a jövő számára. Ennek a munkának a részeként született meg az érettségi követelményrendszer és a törzsanyag, amelyet a középiskolai magyartanítás minimális közös alapjának szántunk, vagyis olyanak, amely úgy kapcsolja össze a különböző tanítási változatokat, hogy elismeri létjogosultságukat, és lehetővé teszi a további változást, megújulást. 1997 áprilisában közzétettük javaslatunkat, és a szakfelügyelők testülete elfogadta. Ezután fogtunk neki a tantervjavaslat kidolgozásának, amely beilleszkedik az egységes román tanügyi reformba. Tantervjavaslatunkat kiindulási alpnak szánjuk a tankönyvszerzők számára és semmiképpen sem a tanítási-tanulási folyamat minden egyes lépését szabályozó dokumentumnak.

Tantervméleti szempontból kerettanterv, amely rugalmas és nyitott, így lehetőséget biztosít változatos tantervek és tankönyvek kidolgozására: mind a tanmenet meghatározásában, mind a tanulási tartalmak rendszerezésében, mind pedig az irodalmi művek kiválasztásában nagyfokú szabadságot ad a tankönyvszerzőknek, a tanároknak, a diákoknak.

Ugyanakkor érvényesíti a fokozatosság elvét, amely az ismeretek és képességek megalapozását, továbbfejlesztését, egymásra épülését feltételezi.

A tantárgy fogalmának – az irodalomtanításnak – kitágítására teszünk kísérletet azáltal, hogy egy hangsúlyozottan nyelvi megalapozású irodalomszemléletet közvetítünk, és az irodalmi művel mint nyelvi alkotással kialakított nyelvi kapcsolatra irányítjuk a figyelmet, így teremtve meg mind a nyelvi kreativitás, mind az irodalommal való aktív kapcsolat lehetőségét. Másrészt a nyelvet és az irodalmat is kultúrahordozónak és -teremtőnek látjuk, és mint ilyen időben létezőnek, ezért tartjuk nélkülözhetetlennek a történeti látásmód megalapozását. Tantárgyunk feladatának tekintjük bizonyos ismeretek átszarmaztatását, de nem öncélként, hanem az önálló gondolkodás és az értelmezés képességének alárendelten, azaz működő ismeretekként.

Pedagógiai szemléletünk személyiségközpontú, amely egyaránt figyelembe veszi a diákok és a tanárt mint személyiséget. A személyiségben való gondolkodást támasztja alá az a társadalmi tapasztalat, amelynek a legfontosabb elemei: értékbizonytalanság, a jövőkép elhomályosodása, a közös evidenciák hiánya, bizonyos értelemben kultúravész és ezzel párhuzamosan a örzést, átadást közvetlenül állító beszéd hiteltelensége. Ezekkel szemben valamelyes lehetőséget a személyiség hordozhat, ha kialakul benne az értelmezés képessége, vagy legalább fölébred benne az erre való törekvés. Az irodalomtanítást olyan lehetőségnek fogjuk fel, amely az irodalom személyes megértését, megélését segíti elő, és ezáltal a kultúra folyamatába való belépést, a kulturális viszonyulások gyakorlását, a hagyományok megélését. Így az irodalomtanításnak önmagán túlmutató szerepe az önértésben, világértésben, világteremtésben lehet.

A IX-es Tantervjavaslatot az irodalom tanulmányozásának többéves folyamatában gondoltuk el. Kapcsolódik az előző évek irodalomolvasásához abban, hogy az olvasó-mű-szerző kommunikációs viszonyában tudatosabbá teszi az olvasói szerepet; rendszerezi, elmélyíti és kiegészíti az előző években megismert poétikai-irodalomelméleti-esztétikai fogalmakat, tehát ebben az értelemben rendszerező szerepe van. A történeti látásmód megalapozásával előkészíti a következő évek történeti jellegű (irodalomtörténet, műfaj történet, stílustörténet stb.) irodalom tanulását.

A középiskolai irodalomtanítás tantervének a következő szerkezetet javasoljuk:

I) IX. o.: rendszerező-megalapozó-képességfejlesztő-attitűdbeállító év;

II) X. o., XI. o., XII. o. első feléve: az irodalom történeti szempontú tanulmányozása, kultúrákövetítés; képességfejlesztés;

III) XII. o. második feléve: ismétlés, rendszerezés, új összefüggések megragadása

I. 3. A magyar irodalom tanulmányozásának általános követelményei, alapelvei

– A magyar irodalom középiskolai tanításának alapjául egy *személyiségközpontú* pedagógia szolgál, amely szerint az oktatás nem egyirányú ismeretátadás, hanem *többszörös dialógusban* (mű–diák–tanár) megvalósuló megértés és ismeretszerzés.

Általános követelmények:

- 1) Az irodalmi szöveggel való kapcsolatteremtés; tudatos belépés az irodalmi és kulturális hagyományokba
- 2) Az anyanyelv különböző beszédhelyzetekben való tudatos használata; sikeres kommunikáció szóban és írásban
- 3) Az információk megszerzésének és felhasználásának képessége; kulturális technikák ismerete

II. Fejlesztési követelmények és tanulási tevékenységek a IX. osztály számára

II. 1. Kommunikáció

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
II. 1. 1.	Kommunikációs képességek:		
	<ul style="list-style-type: none"> – a nyelvi viselkedés és a kommunikáció; különböző nyelvhasználati módok, nyelvváltozatok és a sztenđerd – az írásbeli és szóbeli közlésmód különbségei – a magán- és közösségi kommunikáció tényezői és funkciói – a kommunikációs gétaak, konfliktusok feloldási módjainak elemzése – alapismeretek a tömegkommunikáció köréből: hír, tudósítás, interjú, riport, hirdetések, kommentár – alapismeretek a közéleti írásbeli és szóbeli kommunikáció köréből: kérdőív, kérvény, beszámoló, jegyzőkönyv, önéletrajz, beszéd, előadás stb. 	<p>A tanuló</p> <ul style="list-style-type: none"> – legyen képes anyanyelvének a különböző beszédhelyzetekben való tudatos használatára; az eltérő nyelvhasználati módok megfigyelésére – tudatosítsa az írott és az élőszóbeli szövegek felfogásának és alkotásának különbségeit – legyen képes a kommunikációs konfliktusok feloldására, a manipulációs szándék felismerésére – legyen képes vélemény-nyilvánításra szélesebb kommunikációs körben – tegyen bizonyágot a meggyőzés képességéről, kulturált vitakészségről; az önkontroll képességéről 	<ul style="list-style-type: none"> – pl. a nyelvváltozatok megfigyeltetése és megkülönböztetése a nyelvi változók révén – pl. szövegalkotási és -értési gyakorlatok – szóban és írásban – pl. kommunikációs konfliktusok feloldási módjainak gyakorlása – pl. interjúkészítés; riport, hirdetés, tudósítás írása

II.1.2.	Az önálló ismeretszerzés képessége		
	– a vizuális és verbális információk együttes kezelése és megértése	<p>A tanuló legyen képes:</p> <ul style="list-style-type: none"> – írott, elektronikus információhordozók kezelésére – könyvtárhasználatra – írott és audiovizuális források széles választékának felhasználására – jegyzet, vázlat készítésére – az összefoglalás eljárásainak alkalmazására – forrásjelölésére, idézésre – az információk értékének, jelentőségének felismerésére, az információ-áradatban való eligazodásra; az információtorzítás felismerésére; válogatásra az információk között 	<ul style="list-style-type: none"> – pl. szövegek vizuális elrendezése – pl. információszerzés múzeumban – pl. lexikonok, szótárak, számítógép kezelése – pl. lényegkiemelés, adatok rendszerezése, álláspontok elkülönítése stb.
II.1.3.	Motiváltság, magatartás		
	– nyitott, rugalmas magatartás, együttműködés	– nyitott, rugalmas magatartásra, együttműködésre	– valódi kommunikációs helyzetekben személyes érdekeltségen alapuló feladatok

II.2. Az irodalmi kommunikáció

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
II.2.1	Irodalmi és nem irodalmi kommunikáció		
	<p>– A nyelvhasználat sajátosságai a különböző (köznap, tudományos, művészi) kommunikációs típusokban</p> <p>– A jelentés helye és jellege a művészi és nemművészi kommunikációban</p> <p>– Szerző–szöveg–olvasó: írás és olvasás</p>	<p>A diák legyen képes:</p> <ul style="list-style-type: none"> – a különböző kommunikációk közti viszony megfigyelésére, az eltérések tudatosítására, a megállapítások indoklására – a nyelv viselkedésének a megfigyelésére, a sajátosságok tudatosítására – felismerni a jelentésképződés sajátosságait a nemművészi (jelölő – jelölt) és művészi (jelölő – jelölt... a befogadóban létrejövő jelentés) kommunikációban – elkülöníteni az irodalmi kommunikáció komponenseit; megragadni a kommunikációt működtető eljárásokat 	<ul style="list-style-type: none"> – pl. irodalmi mű irodalomként és nem irodalomként való olvasása – pl. művészi és nem-művészi szöveg megkülönböztetésének nyelvi indoklása – pl. jelentéstulajdonítási képességet fejlesztő gyakorlatok – pl. szöveg–szerző viszonyt megfigyeltető gyakorlatok vagy szöveg–olvasó viszonyt megfigyeltető gyakorlatok
II.2.2.	Motiváltság, magatartás/ beállítódás		
	– érdekeltség a megismerésben	– érzékelni és tudatosítani, hogy különböző megismerési módok működhetnek; és hogy a megismerő aktív szerepet játszik a megismerésben	

II.3. Az olvasói szerep

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
II.3.1.	Az irodalmi szöveg olvasása		
	<p>– Olvasási módok: "betű szerinti" olvasás, beleélő, értelmező olvasás</p> <p>– Az irodalmi szöveg mint nyelvi alkotás: az irodalmi formák és az irodalmi kódok</p> <p>– stilisztikai, retorikai, verstani alapfogalmak</p> <p>– poétikai-narratológiai és műfajelméleti alapfogalmak</p>	<p>A tanuló legyen képes:</p> <p>– az irodalmi szöveg olvasásának képességére</p> <p>– figyelni saját olvasói tevékenységére</p> <p>– az irodalmi szövegre mint nyelvi alkotásra figyelni</p> <p>– felismerni a különböző irodalmi formákat, kódokat és szerepüket a szövegstruktúrájában</p> <p>A tanuló legyen képes:</p>	<p>– pl. az olvasási nehézségek</p> <p>– <i>ami megállít az olvasásban</i> – tudatosítása és feloldási kísérletek</p> <p>– pl. szóképek felismerése és alkotása; adott szöveg retorikai szerveződésének vizsgálata; a retorikai alakzatok alkalmazása kreatív gyakorlatokban</p> <p>– pl. a verszenei hallást fejlesztő gyakorlatok; kreatív verstani gyakorlatok: különböző ritmusú és rímelésű strófák alkotása, kiegészítése</p> <p>– pl. az elbeszélői nézőpont megfigyelése; szövegalkotás adott elbeszélői nézőpontból; szövegátírás megadott nézőpont szerint</p> <p>– pl. metaforikus és metonimikus szövegstruktúra megfigyelése; metaforikus és metonimikus jellegű szövegek alkotása; képmontázs készítése</p>

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
	- esztétikai minőségek	- az értékek és az értékmozgások értékelésére	- pl. a műfajoknak mint nyelviileg rögzített magatartás-alakzatoknak a vizsgálata adott művek alapján - pl. értékviszonyok, értékstruktúrák megfigyelése adott művekben
II.3.2.	Értelmezés		
	- A szöveggel való viszony megteremtése, a kérdés - Fogalmak, ismeretek működtetése, összefüggések teremtése	- az olvasás folyamán értelmezési szempontokat tisztázni és kérdéseket megfogalmazni - a fogalmakat az értelmezésben működtetni; nemcsak a mű leírásában, hanem az önálló gondolkodás eszközeként használni - összefüggéseket felismerni - koherens gondolkodásra törekedni - más értelmezések létjogosultságát elfogadni	- pl. adott szövegre értelmezési szempontok, kérdések megfogalmazása; választott szöveg értelmezésében adott fogalmak (műfaj, esztétikai minőség, retorikai alakzat stb.) működtetése - pl. versforma és műfaj; esztétikai minőség és műfaj; beszédmód és műfaj közti összefüggések megállapítása adott vagy választott művekben - pl. önálló szöveg alkotása adott műről
II.3.3.	Értéklátás, véleményalkotás		
	- Érték, értékelés - Az irodalmi/művészi érték érzékelése, tudatosítása	- különböző művek közti azonosságok és különbségek érzékelésére és megfogalmazására	- pl. bizonyos szempontból kiválasztott művek összehasonlítása, a vélemény érvekkel való alátámasztása

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
	<ul style="list-style-type: none"> - a különböző művek minőségének az érzékelésére; az eltérések megragadására - legyen képes véleményt alkotni a különféle magatartásokról, nyelvi megnyilatkozásokról 		<ul style="list-style-type: none"> - pl. egy műről szóló értelmezések összevetése, vélemény kialakítása
II.3.4.	Motiváltság, beállítódás		
	<ul style="list-style-type: none"> - a szöveggel való kapcsolat, szövegértés: az önmegértés lehetősége 	<ul style="list-style-type: none"> - hiteles, személyes kapcsolatot teremteni az irodalmi szöveggel 	

II.4. A történeti látásmód megalapozása

Sorszám	Területek	Fejlesztési követelmények	Tanulási tevékenységek
II.4.1.	Az irodalmi formák történetiségének tudatosítása		
	<ul style="list-style-type: none"> - a beszédmódok történetisége; stílusok, irányzatok, vándormotívum fogalma 	<ul style="list-style-type: none"> A diák legyen képes: <ul style="list-style-type: none"> - felismerni különböző korokban, stílusokban alkotott művek sajátosságait - egyazon irodalmi forma (pl. műfaj, alakzat, szókép) különböző megvalósulásai közt különbséget tenni 	<ul style="list-style-type: none"> - pl. különböző korokban, stílusokban alkotott művek sajátosságainak megragadása - pl. egyazon irodalmi forma – műfaj, szókép, alakzat stb. – különböző megvalósulásai közötti különbségek érzékelése - pl. különböző műfajú irodalmi vagy más művészeti ághoz tartozó egyazon korban keletkezett művek közti kapcsolatteremtés

II.4.2.	Az értelmezés történetisége		
	<p>Változó közönség, változó elvárás; értelmező közösségek. A kánon fogalma. A világkép és a kultúra fogalma. A művészi érték történetisége. Irodalomtörténeti alapismeretek: írók, intézmények, irodalmi élet.</p> <p>- A hagyomány szerepe a művek létrejöttében és értelmezésében. Az írás és az olvasás történetisége</p>	<p>- egy mű különböző korokból származó értékeléseit történetileg értelmezni</p> <p>- egy adott mű és egy adott kor világképe, gondolkodása közt kapcsolatot teremteni</p> <p>- felismerni, tudatosítani a nyelvi-kulturális hagyományok meghatározó szerepét az írásban és az olvasásban</p>	<p>- pl. egy mű különböző korokból származó értékeléseinek összevetése és az eltérések történeti értelmezése</p> <p>- pl. egy mű és egy adott kor világképe, gondolkodása között kapcsolat megteremtése</p> <p>- pl. különböző korokból származó szövegek párbeszédének vizsgálata</p>
II.4.3.	Motiváltság, beállítódás		
	<p>- a személyes lét és a kultúra időbeliségének érzékelése</p>	<p>- felismerni és tudatosítani az idő szerepét a műalkotásokhoz való viszonyban</p>	

III. Tanulási tartalmak

Az alábbi tananyag-jegyzék e kerettanterv részeként értelmezendő, és mint ilyen a megírandó alternatív tankönyvek közös alapjául szolgálhat. A tankönyvszerzők szabadon alakíthatják a tankönyv szerkezetét, az egyes fejezetek belső logikáját és sorrendjét, különböző megoldozási módszereket érvényesíthetnek. Fontos azonban, hogy a tankönyvek tartalmazták az előírt kérdésköröket.

Az irodalmi szövegek kiválasztásában az irodalmi érték a meghatározó, valamint az, hogy a művek adjanak lehetőséget különféle megközelítésekre és értelmezési eljárások gyakorlására. A kötelező művek kijelölését a kimeneti (érettségi vizsga) teszi szükségessé.

III. 1. Ismeretek, fogalmak

III. 1. 1. Kommunikáció

- A nyelvi viselkedés és a kommunikáció. Nyelvhasználati módok, a nyelvváltozatok, a sztenderd.

- Az írásbeli és a szóbeli közlésmód különbségei.

- Kommunikációs gátak, konfliktusok.

- Alapismeretek a tömegkommunikáció köréből: hír, tudósítás, interjú, riport, hirdetés, kommentár.

- Alapismeretek a közéleti, írásbeli és szóbeli kommunikáció köréből: kérdőív, kérvény, beszámoló, jegyzőkönyv, önéletrajz, beszéd, előadás stb.

– Az ismeretszerzés technikái: jegyzet, vázlat, forrásjelölés, idézés stb.

III.1.2. Az irodalmi kommunikáció

– Irodalmi és nemirodalmi kommunikáció

– A nyelvhasználat sajátosságai a különböző (köznap, tudományos, művészi) kommunikációs típusokban

– A jelentés jellege és helye a művészi és a nemművészi kommunikációban: jelentésképződés a nemművészi kommunikációban a jelölő – jelölt viszonyban; jelentésképződés a művészi kommunikációban: jelölő—jelölt ... a befogadóban létrejövő jelentés(ek)

– Szerző–szöveg–olvasó: az irodalmi kommunikáció elemei

– Írás–olvasás: az irodalmi kommunikációt működtető eljárások

III.1.4. Az olvasói szerep

– Olvasási módok: "betű szerinti", beleélő, értelmező olvasás

– Az irodalmi szöveg mint nyelvi alkotás: irodalmi formák és irodalmi kódok

– Stilisztikai alapfogalmak: metonimikusság, metaforikusság; a szóképek: metonímia, szinekdoché, metafora, hasonlat, megszemélyesítés, szinesztézia, allegória, szimbólum; a motívum

– Retorikai alapfogalmak: az ismétlés alakzatai, az ellentét; a kihagyás alakzatai; a felcserélés és helyettesítés alakzatai

– Verstanai alakzatok: a ritmus; az időmértékes ritmus: klasszikus sor- és strófafajták, modern időmértékes ritmus; hangsúlyos ritmus; a rím és rímfajták; versformák: szonett, ballada

– Poétikai–narratológiai–műfajelméleti alapfogalmak:

– szövegszerveződés és beszédhelyzet; versforma és prózaforma

– a líra: líraiság, a lírai én; lírai műfajok: dal, ódai műfajok, elégia, szatíra, epigramma, költői levél, leíró költemény

– az epika: epikum; elbeszélő, elbeszélői nézőpont, történet, tér-idő, szereplő; epikai műfajok: eposz, mítosz, bibliai példázat, mese, monda, legenda, ballada, elbeszélő költemény, elbeszélés/novella, karcolat, regény; a dráma: drámaiság, drámai szituáció, drámai hős, konfliktus; drámai műfajok: tragédia, komédia

– Esztétikai minőségek: fenséges, alantas, tragikus, elégikus, idilli, komikus, szatirikus, ironikus, groteszk; az esztétikai érték

III.1.4. A történeti látásmód megalapozása

– Az irodalmi formák történetisége; a beszédmódok történetisége. A vándormotívum/toposz, a korstílus, az irányzat fogalma

– Az értelmezés történetisége: változó közönség, változó elvárás. Az értelmező közösségek. A kánon fogalma. A világkép és kultúra fogalma. A művészi érték történetisége. Irodalomtörténeti alapismeretek: írók, intézmények, irodalmi élet

– A hagyomány fogalma. A hagyomány szerepe a művek létrejöttében és értelmezésében. Az írás és az olvasás történetisége

III.2.1. Ajánlott művek a törzsanyagból

Az alább javasolt művek közül a tananyag törzsébe (a kötelező 70 %-ba) tartoznak a csillaggal megjelöltek és még 5 választott mű. A tanulmányozandó művek kiválasztásának egyik szempontja, hogy az előző fejezetben előírt fogalmak, ismeretek megtanulására lehetőséget adjanak, és hogy több összefüggésben is vizsgálhatók legyenek. A műveket viszont nem lehet az adott fogalom, ismeret pusztá illusztrációjának tekinteni, elmélyült értelmezésüket ajánljuk.

Ómagyar Mária-siralom*

Janus Pannonius:Pannónia dicsérete*, Gryllusra

Csokonai Vitéz Mihály: Tartózkodó kérelem*

Berzsenyi Dániel: A magyarokhoz II. (Romlásnak indult...)*

Kölcsey Ferenc: Hymnus*

Vörösmarty Mihály: A Guttenberg albumba*

Petőfi Sándor: Egy gondolat bánt engemet...*, A pusztá, télen*

Arany János: Ágnes asszony*, Letésem a lantot*
 Jókai Mór: Az arany ember*
 Mikszáth Kálmán: Az a pogány Filcsik
 Ady Endre: Jó Csönd-herceg előtt
 Áprily Lajos: Március*
 Kosztolányi Dezső: A kulcs
 József Attila: Tiszta szívvel*, Ringató vagy Gyöngy
 Tamási Áron: Ábel a rengetegben*

III. 2. 2. Ajánlott szerzők és művek a magyar- és világirodalomból:

Mitológiai történetek, bibliai történetek;
 Homérosz: Íliász vagy Odüsszeia*
 Szophoklész: Antigoné*
 Vergilius egy eklogája
 Boccaccio egy novellája
 Petrarca, Shakespeare egy-egy szonettje
 Villon egy balladája
 Molière egy vígjátéka*
 Egy középkori legenda
 Néhány népdal; népballada, pl. Júlia szép leány; népmese, pl. az égig érő fa motívumát tartalmazó
 Asztalos István: Történt az utcán
 Golding: A legyek ura
 Csehov: A csinovnyik halála
 Ezek mellett javasoljuk, hogy a 20. századi magyar irodalom és a világirodalom alkotásaiból dolgozzanak fel műveket az adott tankönyv koncepciójának megfelelően.

Kiadók háborúja

1998-ban a tanügyminisztérium és a Világbank által szervezett versenytárgyaláson vesznek részt a nagy kiadók. A tét: az alternatív tankönyvek kiadása. Óriási összegekről van szó, hiszen az efféle könyvek példányszáma akár a 350 000-et is elérheti. Ez jóval több, mint egy-egy kiadó egész évi termése.

A versenytárgyalásra jönevű, azonban legkevésbé sem pedagógiai jellegű kiadók is beneveztek, többek között a *Humanitas* (filozófia, szociológia alternatív tankönyvekkel), az *Univers* (világirodalmi fordításokkal). A tankönyvek előállítási költségét — s ezenkívül a nyereséget is! — a Világbank és a tanügyminisztérium fedezi. Az alternatív tankönyv előre meghatározott profitja jóval kisebb lesz, mint egyéb eladásra kerülő könyveké, azonban figyelembe kell vennünk, hogy egy-egy tankönyv átlagos példányszám a 120000, ez pedig a megszokott könyvadatok tizenkétszerese vagy akár tizenötszöröse. A tankönyv mentes a kiadók „gazdasági rémálmaitól” (retur, a kifizetések eltolódása, egyebek).

Diana Rotaru, a Teora Oktatásügyi Szakosztályának az igazgatója azt állítja, hogy a néhány év alatt megnyert versenytárgyalások eredményeként a Teora egy év alatt összesen 1,5 millió tankönyvet nyomtat ki. A kiadók piacán „nagy” nevet birtoklók átlagosan 10–12 könyvet tesznek havonta a polcra. Példányszám: 5–10 000. Vagyis a *Nemira*, a *Rao* vagy a *Teora* esetében a bőséges esztendő 600 ezertől 1,5 millióig

Megjelent a *Capital* 1998. augusztus 27. számában.